

NUORTEN OLESKELULUVAN HAKIJOIDEN TULEE SAADA LUOTETTAVAA TIETOA OLESKELULUPAPROSESSISTA HAUN AIKANA

Oona Alitalo, Johanna Vanto, Nea Peltoniemi, Anne Alvesalo-Kuusi

Suosituksen taustalla oleva tutkimus

Perustuslain mukaan julkisen vallan tehtävänä on edistää yksilön mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja vaikuttaa häntä itseään koskevaan päätöksentekoon. On tavallista, että vaikutukset ihmisten arkeen on lakiehdotuksissa arvioitu pintapuolisesti tai puutteellisesti (Rantala ym. 2019; Keinänen & Pajujoja 2020). Lainvalmistelussa on tärkeää huolehtia siitä, että valmistelussa kuullaan heitä, joita valmisteltava laki koskee. Lain kohderyhmien kuulemisella voidaan saada sellaista tietoa, jota on mahdollista saada vain näiltä henkilöiltä itseltään. Kattavamman tietopohjan avulla on mahdollista ehkäistä laeista muutoin mahdollisesti aiheutuvia ennakoimattomia haittoja.

Yhtenä SILE-hankkeen tavoitteena onkin kehittää toimintamalleja, joita voidaan soveltaa ns. hiljaisten toimijoiden kuulemiseen. Hiljaisilla tarkoitetaan tässä heitä, jotka ovat syrjässä itseään koskevien lakien valmistelusta, ja joiden näkökulma ei tule lainvalmistelussa riittävästi huomioiduksi (Rantala 2022). SILE-hankkeessa on pilotoitu myös muiden hiljaisten ryhmien, kuten vankien, kuulemista osana lainvalmistelua.

Tässä tutkimuksessa selvitettiin oleskelulupaprosessia koskevia kysymyksiä: miten oleskelulupaa hakenneet nuoret on huomioitu prosessin aikana, miten heitä on kuultu ja missä asioissa, millaista tietoa he ovat saaneet oleskeluluvan hakemisesta sekä mistä he ovat saaneet tietoa. Lisäksi kysimme, millaisia kehittämissuhteita nuorilla on tiedonsaannin ja oleskelulupaprosessin osalta.

Tutkimuksen toteutus ja osallistujat

Tutkimus toteutettiin vuosina 2022–2023. Tutkimuksen aineisto kerättiin haastatteluin, joista neljä oli 2–7 osallistujan fokusryhmähaastatteluja ja yksi oli yksilöhaastattelu.

Tutkimukseen osallistui yhteensä 14 henkilöä. Osallistujat olivat 15–22-vuotiaita nuoria, jotka olivat tulleet Suomeen alaikäisenä vuosina 2015–2022. Osa osallistujista oli tullut kiintiöpakolaisina ja osa perheenjäsenen oleskeluluvalla. Suurin osa nuorista oli kuitenkin tullut yksin ja hakenut ja saanut kansainvälistä suojelua. Osalla oleskelulupaprosessi oli vielä kesken, mutta he olivat käyneet jo turvapaikkapuhuttelussa. Useimmat osallistujat puhuivat suomea, mutta kahdessa haastattelussa oli mukana tulkki.

Osallistujat rekrytoitiin yhteistyötahojen, kuten järjestöjen ja oppilaitosten kautta. Yhteistyötahoilla oli käytössään tutkimusryhmän kirjoittama lyhyt, selkokieleninen, muutamalle eri kielelle käännetty tutkimustiedote. Tiedotteessa kuvattiin esimerkiksi, mitä haastattelutilanteissa tapahtuu ja mistä siellä puhutaan. Haastattelut dokumentoitiin mahdollisimman tarkoin muistiinpanoin.

Nuorten kokemuksia oleskelulupaprosessista

Yleistä oleskeluluvan hakemisesta

Nuorten kontaktit viranomaisiin olivat hyvin erilaisia nuoren oleskelulupatyypistä riippuen. Yksin tulleet nuoret tapasivat oleskelulupa-asioissaan oikeudellista avustajaansa, edustajaansa, tulkkia, sekä ryhmäkodin henkilökuntaa. Perhesiteen perusteella oleskeluluvan saaneilla ei yleensä ollut kontakteja viranomaisiin, vaan tietoa oleskeluluvan hakemisesta saatiin aiemmin oleskeluluvan saaneilta perheenjäseniltä. Erityisesti kiintiöpakolaisina tai pakolaisaseman siirron kautta Suomeen tulleet olivat kokeneet viranomaisten kanssa asioinnin sujuvaksi.

Nuorten kokemukset heidän etujaan valvovista ja viranomaisasioita hoitavista edustajista ja oikeudellisista avustajista olivat vaihtelevia. Monesti kokemukset olivat neutraaleja: tällöin nuorilla ei usein ollut heistä erityisen hyvää tai huonoa sanottavaa. Joillakin nuorilla oli positiivisia kokemuksia asioiden hoitamisen ripeydestä ja oleskelulupaprosessia koskevan tiedon saamisesta. Joidenkin kohdalla taas avustaja ei ollut hoitanut asioita ajallaan tai osallistujat kokivat, että avustaja ei ollut perehtynyt riittävästi heidän asiaansa.

Epävarmuus oleskeluluvan saamisesta ja prosessin pituus koettiin hankalimmiksi asioiksi oleskelulupaprosessissa. Pitkäkin odotusaika ennen puhuttelua oli osallistujien mielestä siedettävää, mutta erityisesti puhuttelun jälkeen pitkään kestävä oleskelulupapäätöksen odottaminen oli koettu erittäin vaikeaksi ja turhauttavaksi. Jos odotusaika on kovin pitkä ja nuorella ei ole lainkaan käsitystä siitä, saako hän jäädä Suomeen, motivaatio esimerkiksi uuden kielen opiskeluun tai ylipäätään integroitumiseen voi olla heikkoa.

Tiedonsaanti

Tiedon saaminen oleskelulupaprosessista oli hyvin vaihtelevaa. Parempaa tiedottamista erityisesti odotusajasta ja turvapaikkapuhuttelusta kaivattaisiin. Konkreettista tietoa hakemuksen vaiheesta ja etenemisestä oli vaikea saada, tai sitä oli hyvin niukasti. Nuoret toivoivat, että oman hakemuksen etenemisestä ja välivaiheista olisi helpommin tietoa saatavilla. Nuoret toivoivat, että odotusajan pituus mieluummin hieman yliarvioidaan, kuin että heille annetaan liian optimistinen kuva hakemuksen etenemisestä. Arvioidun ajan ylittymisestä voi tulla sellainen olo, että asiassa on jotakin epäselvää, ja siksi päätös viivästyy.

Nuoret olivat saaneet tietoa prosessin vaiheista omalta edustajaltaan. Edustajaa kuitenkin tavattiin melko vähän, joten tilaisuuksia esittää kysymyksiä oli harvoin. Nuoret toivoivat, että esimerkiksi ryhmäkodissa olisi helposti tavoitettava turvapaikkaprosessin asiantuntija, jolta voisi kysyä oleskeluluvan hakemiseen liittyviä kysymyksiä. Tällainen voisi olla esimerkiksi säännöllisesti vieraileva Maahanmuuttoviraston asiantuntija.

Ryhmäkodin ohjaajien ammattitaidolla on keskeinen merkitys tiedonsaannin näkökulmasta. Nuoret kertoivat joidenkin ohjaajien antaneen väärää tietoa

oleskelulupaprosessista, nuorten oikeuksista ryhmäkodissa ja suomalaisten suhtautumisesta heihin. Jotkut olivat saaneet ohjaajalta tai jopa tulkilta ohjeita siitä, että kannattaa valehdella esimerkiksi lähtömaastaan. Tällä voi olla kauaskantoisia vaikutuksia turvapaikkaa hakevan nuoren tulevaisuuteen virheellisten tietojen antamisen sanktioinnin vuoksi. **Siksi viranomaisten aktiivisuus paikkansa pitävän tiedon jakamisessa on ensiarvoisen tärkeää.** Nuoret itse painottivat, ettei oleskelulupaprosessissa tarvitse eikä kannata valehdella.

Jo tehdyn oleskelulupapäätöksen tiedoksianto oli toisinaan kestänyt todella pitkään. Tämä tuli esiin kaikissa haastatteluissa. **Puhuttelun jälkeen nopean päätöksen tekemiseen ja tiedoksiantoon kannattaa panostaa!**

Turvapaikkapuhuttelu

Kokemukset puhuttelusta olivat pääasiassa neutraaleja tai myönteisiä. **Kaikki puhuttelussa olleet kuvasivat jännittäneensä puhuttelua hyvin paljon.** Osalla oli ollut stressistä johtuvia vaikeita fyysisiä oireita. Jotkut kertoivat käyttämistään apukeinoista kuten muistilapuista, jotta muistaisivat varmasti sanoa kaiken olennaisen. Jännityksen hallintaa ja erilaisten puhutteluun valmistautumisessa helpottavien apukeinojen käyttöä kannattaa tukea ryhmäkodissa.

Osan mielestä nykyinen tapa pitää mahdollisuuksien mukaan puhuttelu yhdellä kertaa on hyvä. Osa toivoi, että halutessaan puhuttelussa voisi käydä useampana päivänä, ettei liika jännitys mahdollisesti pilaa puhuttelua. Osallistujat toivoivat, että jos puhuttelu jaetaan usealle päivälle, päivät järjestettäisiin lähekkäin.

Puhutteliin liittyvät kokemukset olivat useimmiten neutraaleja tai myönteisiä. Nuoret pitivät hyvänä sitä, että mukaan saa halutessaan ottaa tukihenkilön. Jotkut nuoret kokivat häiritseväksi sen, että paikalla oli niin monta ihmistä: puhuttelija, oikeudellinen avustaja, edustaja ja tulkki. Läsnaolijoiden vaitiolovelvollisuus kannattaa todeta erikseen puhuttelun alussa kaikkien ollessa paikalla.

Nuorten olisi tärkeää saada tietoa puhuttelutilanteesta etukäteen, esimerkiksi siitä, millaisia asioita kysytään, millaisessa tilassa puhuttelu järjestetään sekä ketkä ovat paikalla puhuttelussa. Osa nuorista oli voinut stressin vuoksi pahoin pitkään ennen puhuttelua, koska he luulivat puhuttelun olevan julkinen tapahtuma. He kokivat, että lisätiedot puhuttelun toteutuksesta olisivat vähentäneet oireilua merkittävästi. Esimerkiksi kuvan näkeminen puhuttelutilasta voi lievittää jännitystä. Internetistä saatavat tai kirjalliset ohjeet eivät välttämättä riitä, vaan puhutteluun olisi hyvä valmistella nuoria kasvokkain.

Puhuttelussa olleet kertoivat, että puhuttelu on erittäin raskas ja kuormittava tilanne, koska siellä täytyy puhua niin vaikeista asioista. Usein kuitenkin myös ymmärrettiin, miksi niistä on olennaista puhua. Osa nuorista oli kokenut jotkut kysymykset syyttävinä ja koki, että heitä kohdeltiin rikollisina. Osa kertoi, että oli puhuttelussa ensimmäistä kertaa saanut puhua asioista, joista ei omassa perhepiirissä tai lähtömaassa ylipäättään voinut keskustella.

Tulkkauksen laatu vaikutti suuresti siihen, miten nuoret kokivat puhuttelutilanteen. Tulkkaus herätti haastatteluissa paljon keskustelua. Nuoret kertoivat tulkkien ammattitaidossa olevan paljon vaihtelua ja painottivat korkealaatuisen tulkkauksen merkitystä. **Tulkkauksen laadusta ja luotettavuudesta olisi huolehdittava.** Eri murrealueelta oleva tulkki ei välttämättä ollut nuorille ymmärrettävä tai ei riittävästi ymmärtänyt, mitä nuori yritti kertoa. Osallistujien mielestä olisi tärkeää, että tulkki puhuisi hakijan kieltä äidinkielenään. Tulkin läsnäoloa pidettiin yleensä toimivampana kuin etätulkkausta.

Olisi hyvä, jos turvapaikanhakijalla olisi puhuttelussa joku tulkista riippumaton tapa kertoa puhuttelijalle, ettei hän ole tyytyväinen tulkkiin. Näin voitaisiin välttää tilanteet, joissa nuori haluaa vaihtaa tulkkia, mutta tulkki ei välitä nuoren toivetta puhuttelijalle. Osalla osallistujista oli tästä kokemuksia.

Tulkin tulee tulkata niin, että nuori saa tietää kaiken, mitä huoneessa puhutaan. Nuoret olivat kokeneet hämmentäväksi tilanteet, joissa heille ei ollut tulkattu tulkin ja muiden paikallaolijoiden välillä käytyjä keskusteluja.

Muita huomioita haastatteluista

Haastatteluissa tuotiin esiin myös muita oleskelulupaprosessiin liittyviä huomioita. Yksi näistä huomioista liittyy turvapaikkapuhuttelun rakenteeseen.

Turvapaikkapuhuttelun lopuksi hakijalta kysytään, miten hän toimisi, jos hänelle ei myönnettäisi turvapaikkaa. Tästä on erään tulkin mukaan aiheutunut paljon huolta ja murhetta, koska siitä voi turvapaikanhakijalle syntyä käsitys, että asia on jo ratkaistu ja ettei hänelle tulla myöntämään turvapaikkaa.

Ikätestiin liittyvät kokemukset olivat huonoja. Nuoret eivät pitäneet testiä luotettavana, ja jos ikätestiin joutui ainoana kaveriporukastaan, siitä seurasi yksinäisyyden kokemuksia.

Osa nuorista koki, että alaikäisiä priorisoidaan turvapaikkaprosessissa, koska heidät nähdään suomalaisessa yhteiskunnassa työvoimana, toisin kuin aikuiset.

Osallistajat kokivat prosessin jossain määrin arvaamattomaksi: He tiesivät muita nuoria, joiden oleskelulupaprosessi oli ollut pitkä tai vaikea, ja joskus saman perheen jäsenet saattoivat saada erilaisia päätöksiä.

Jotkut nuoret oli kutsuttu poliisiasemalle oleskelulupapäätöksen tiedoksiantoa varten. Tarpeetonta poliisiasemalle kutsumista olisi hyvä välttää, koska poliisin kanssa asiointi koettiin pelottavaksi.

Lisätietoa

Tämä politiikkasuositus on osa SILE-hanketta (Silent Agents Affected by Legislation; <https://www.hiljaisettoimijat.fi/>). Hanke on Suomen Akatemian yhteydessä toimivan strategisen tutkimuksen neuvoston (STN) rahoittama, päätösnumerot 335442 ja 335654.

Lisätietoja: väitöskirjatutkija Oona Alitalo, etunimi.sukunimi@utu.fi, p. 0503271573.

Lähteet

- Keinänen, A. & Pajuoja, J. (2020). Miten vaikutusten arviointia voitaisiin parantaa? Vaikutusarviointi ja sen kehittämistarpeet suomalaisessa lainvalmistelussa. Eduskunnan tarkastusvaliokunnan julkaisu 1/2020.
- Rantala, K. (9.2.2022). Keitä ovat hiljaiset toimijat lainvalmistelussa ja miksi sile keskittyy vain osaan heistä? SILE-hankkeen blogi. <https://www.hiljaisettoimijat.fi/keita-ovat-hiljaiset-toimijat-lainvalmistelussa-ja-miksisile-keskittyy-vain-osaan-heista/>
- Rantala, K., Alasuutari, N., Järvikangas, I., Saarenpää, K. (2019). Ihmisvaikutusten arviointi hallituksen esityksissä: luokittelusta laatuun ja sen puutteisiin, Helsingin yliopisto: Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin tutkimuksia.

Yhteistyössä

